

УДК: 316.334.5 (504.75)

Стегній О.Г., д-р соціол. наук, Інститут соціології НАН України

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА: УЯВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається місце екологічних цінностей в ієрархії соціальних цінностей населення України; уявлення респондентів про небезпеку конкретних екологічних проблем; рівень інформованості про наявні екологічні проблеми, артикуляцію та поширеність екоатрибутивних практик.

Ключові слова: *сталий розвиток суспільства; екологічні проблеми; конвенції Ріо; зміна клімату; втрата біорізноманіття; стан ґрунтів; екологічна свідомість; екологічна турбованість; антропогенний тиск на довкілля.*

Методологічне підґрунтя дослідження

Концепція сталого розвитку суспільства увібрала в себе позитивні ознаки всіх попередніх концепцій і має три основні центри спрямування цілей – природа, суспільство і виробництво. Розвиток суспільства і навколишнє природне середовище не є відокремленими поняттями, а відтак проблеми соціально-економічної та екологічної сфери неможливо успішно вирішувати ізольовано. Необхідним є забезпечення балансу між зростаючими потребами суспільства й інтересами охорони довкілля.

Одним з найпоширеніших в екологічній соціології шляхів диференціації загальних проблем довкілля є виокремлення трьох субстантивних проблем, які Д.Грей назвав «трьома людськими процесами (human processes) – забруднення навколишнього середовища, збереження природи та проблеми народонаселення» [1, р. 47].

Диференціацію екологічних проблем можна також розглядати і за допомогою кластерів явищ, які становлять біофізичне довкілля: атмосфера (повітря), гідросфера (вода), літосфера (земля), флора (рослини) і фауна (тварини). Р.Данлеп пропонує розглядати проблеми біофізичного середовища з огляду на його функції щодо людської спільноти, а саме: як постачальника природних ресурсів, як поглинача відходів та як наш життєвий простір і отже, тлумачити їх як елементи біофізичного аспекту екологічних проблем [2, р. 84].

Існують дослідження, в яких екологічні проблеми розглянуто в аспекті «загальне – окреме», що відображає особливості підходу до певної екологічної проблеми як об'єкт соціологічного аналізу. Прикладом цього може бути вивчення громадської думки стосовно загального забруднення довкілля, ставлення людей до забруднення повітря чи води або ставлення до якоїсь специфічної форми забруднення атмосфери. У 1990-х рр. вельми жваво обговорювалися корисність виокремлення просторового критерію диференціації екологічних проблем, за яким ці проблеми вирізняються на підставі географічного масштабу – місцеві, регіональні, національні та глобальні.

Сталий розвиток багато в чому нагадує попередні концепції розвитку, оскільки сягає корінням нищівної критики панівної практики розвитку. До такої критики вдавалися групи, що перебували поза офіційними колами і переймалися проблемами розвитку (головним чином екологічні групи, які боролися проти проєктів, що передбачали вирубування лісів, розроблення корисних копалин).

У нашому дослідженні¹, на підставі розробленого автором інструментарію масового опитування, концепт сталого розвитку суспільства розглядається з позицій сучасного розуміння цього концепту – не як суто екологічна проблема, а як базовий принцип взаємодії суспільства і природного середовища, узгодження/баланс між економічним, соціальним розвитком суспільства і збереженням довкілля. Крім цього, теперішні соціальні й економічні потреби доцільно задовольняти таким чином, щоб при цьому не завдавалося шкоди наявності цих ресурсів у майбутньому або ж життєдіяльності систем, від яких залежить життя сучасного і майбутнього покоління.

Більшість питань збереження природних ресурсів не можна розв'язати, нехтуючи вимогами соціальної справедливості, якими є проблеми бідності та маргіальності, пов'язані із винищенням тропічних лісів та деградацією ґрунтів. Природний і антропогенний капітали не можуть бути взаємозамінними. Економічна система, яка розглядає таку можливість, може призвести до вкрай негативних наслідків для суспільства, оскільки зруйновані природні компоненти системи неможливо замінити антропогенними, не уникаючи руйнівних наслідків для людини як частини природної системи.

Методологічна особливість цього дослідження полягає в тому, що уявлення пересічних громадян щодо змістовного наповнення концепту сталого розвитку аналізується на підставі розуміння основних положень трьох конвенцій Ріо: Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Конвенції про біологічне різноманіття та Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням. Перелічені конвенції доповнюють і підсилюють одна одну. Найбільший виклик полягає в тому, щоб інтегрувати принципи зазначених конвенцій у процеси планування національної політики, оскільки це створює передумови для сталого функціонування базових секторів національної економіки.

Екологічна життєдіяльність детермінується суб'єктивними та об'єктивними чинниками. Перші пов'язані із суспільним життям, зокрема з рівнем екологічної свідомості та усвідомленням екологічних інтересів, тоді як другі є атрибутивними ознаками життєдіяльності, основу яких становлять три складові: матеріально-ресурсна база існування спільнот та рівень технологічної озброєності, реальне народонаселення і набутий соціумом механізм природокористування. Саме спосіб сприймання і осмислення умов збереження життя на планеті стимулює пошуки шляхів подолання екологічної кризи. У цьому сенсі екологічна свідомість виступає складовою частиною проекту культурного і політичного консенсусу націй, про що свідчить також реакція суспільства на гасла екологічних рухів.

Екологічна свідомість становить сукупність значимих уявлень про категорії та явища, які належать до індивідуального або суспільного екологічного досвіду, що передує екологічній життєдіяльності. Тому правомірно розрізняти індивідуальну екологічну свідомість, групову екологічну свідомість, масові явища екологічної свідомості та власне суспільну екологічну свідомість. Під останньою розуміють панівний у суспільстві стан почуттів і думок щодо екологічних проблем або екологічний настрій, який є не тільки масовим соціально-психологічним явищем, а й однією з найвпливовіших сил щодо об'єднання та стимулювання людей до екоатрибутивної діяльності. У структурі суспільної екологічної свідомості представлені узагальнені судження, ідеї, уявлення і стереотипи, які відображають ставлення великих соціальних груп або суспільства в цілому до екологічної проблематики.

¹ Масове опитування проводилось в межах Проекту ПРООН і Глобального екологічного фонду (ГЕФ) «Інтеграція положень Конвенцій Ріо у національну політику України». Усього було опитано 1200 респондентів, які за своєю демографічною характеристикою (вік і стать), типом населеного пункту, регіоном проживання репрезентують доросле населення України. Метод збору емпіричної інформації – стандартизоване інтерв'ю за місцем постійного проживання респондентів. Польовий етап опитування проведений дослідницькою компанією «ГФК Юкрейн» в період з 9 по 23 жовтня 2014 р.

На підставі емпіричних даних масових опитувань соціологами пропонуються різні варіанти типології *групової* екологічної свідомості, оскільки вони мають справу, насамперед, з масовидними проявами вербалізованої екологічної поведінки. По суті, всі емпіричні типи екологічної свідомості можна розмістити на двох дихотомічних шкалах, які вимірюють власне ставлення до екологічних проблем (позитивне – негативне) та рівень соціальної активності щодо захисту довкілля і практичного вирішення екологічних проблем (активність – пасивність).

Для з'ясування наявних уявлень респондентів щодо сутності сталого розвитку та рівня масової екологічної свідомості в ході нашого опитування аналізувалися: місце екологічних цінностей в ієрархії соціальних цінностей населення України, ступінь розуміння респондентом зв'язку між навколишнім природним середовищем і сталим розвитком суспільства, рівень обізнаності з основними положеннями конвенцій Ріо; джерела екологічної стурбованості; рівень інформованості про наявні екологічні проблеми; артикуляція та поширеність серед пересічних громадян екоатрибутивних практик.

У нашому дослідженні масова екологічна свідомість розглядалась як одна з базових характеристик здатності соціальної спільноти виступати в ролі не тільки носія, а й виразника власних екологічних інтересів. У термінах соціологічної теорії екологічні інтереси інтерпретуються як спрямованість територіально окреслених соціальних суб'єктів на значимі для них об'єкти соціальних відносин та як реальну причину їхньої діяльності, пов'язаної із задоволенням актуальних екологічних потреб, зумовлених об'єктивним становищем цих суб'єктів у системі соціально-екологічних відносин [3, с. 96].

Соціологічне вимірювання уявлень громадської думки щодо основних принципів сталого розвитку суспільства ґрунтується на атитюдах. Когнітивний компонент сприяє формуванню переконання в тому, що людина несприятливо впливає на природне довкілля; афективний компонент спонукає надати цьому впливу негативну емоційну оцінку; конативний компонент відображає готовність включитися в охорону природного довкілля через дії соціальних акторів або враховувати це при виборі політичних пріоритетів [4, с. 120].

Емпіричними показниками когнітивного компонента є: рівень інформованості респондентів про екологічні умови проживання; суб'єктивна оцінка співвідношення пріоритетів економічного зростання та захисту довкілля; місце розв'язання екологічних проблем в ієрархії пріоритетів щодо національних проблем України. Афективний компонент представлений такими показниками, як місце екологічних проблем в ієрархії глобальних та національних проблем, які становлять загрозу для майбутніх поколінь; рівень особистісної стурбованості екологічними проблемами, а також джерела екологічної стурбованості за місцем проживання. Показниками поведінкового компонента є екоатрибутивні патерни поведінки та діяльності.

Основні результати

Наша країна лише розпочинає процес просування до сталого розвитку суспільства, а тому надважливим є формування в населення розуміння важливості такої моделі розвитку для України. Подібна модель означає покращення якості життя людей в сенсі соціального та економічного забезпечення; екологічно сприятливого середовища для життя; підвищення безпеки життя та покращення стану здоров'я.

Найбільшою загрозою людству в майбутньому респонденти вважають війни та конфлікти. Актуальність зазначеної проблеми для респондентів цілком очевидна з огляду на довготривалі воєнні дії безпосередньо на території України. Другу й третю позицію поділили між собою такі небезпеки, як економічні нестатки і забруднення навколишнього середовища. Якщо ж врахувати сумарне згадування проблеми вичерпання природних ресурсів,

то можна стверджувати: екологічна проблематика на афективному рівні масової свідомості визначається однозначно актуальною.

З метою визначення ієрархії найбільш важливих соціальних проблем для сучасного українського суспільства учасникам опитування пропонувався перелік 11 проблем, поміж яких вони мали назвати дві найважливіші.

Учасники опитування вважають найважливішою проблемою сучасного українського суспільства корупцію. Опосередкованими наслідками цього негативного суспільного явища можна визнати незадовільний рівень економічного розвитку країни та низьку якість медичного обслуговування. Натомість другою за частотою згадування виявилась нова проблема для нашої країни – тероризм. Майже чверть респондентів вказала на проблему бідності, а кожний п'ятий виокремив актуальність безробіття.

Що ж до екологічної сфери, то тут населення України розглядає забруднення довкілля та вичерпання природних ресурсів як другорядні проблеми. Але відразу ж потрібно внести принципове уточнення: за умов ієрархічного визначення соціальних проблем.

За характером співвідношення важливості економічного розвитку та захисту природного довкілля в масовій свідомості можна отримати попереднє уявлення про рівень екологізму, або навпаки, антропоцентризму респондентів. Оптимальним, з точки зору реалізації принципів сталого розвитку, є баланс економічного розвитку, соціальної рівності, захищеності та захисту навколишнього середовища.

За результатами проведеного опитування, таку точку зору поділяє половина учасників опитування. При цьому практично однакова частка респондентів висловила діаметрально протилежну точку зору: або підтримала беззастережне економічне зростання, або надала перевагу захисту довкілля над темпами економічного розвитку. Варто зауважити, що наведений розподіл відповідей характерний для всіх респондентів, незалежно від їхньої соціально-демографічної характеристики та місця проживання.

Таблиця 1

Твердження про пріоритетність захисту довкілля і економічного розвитку

Перелік тверджень	№, осіб	%
Захист навколишнього середовища повинен забезпечуватися, незважаючи на можливе уповільнення економічного розвитку	253	21,1
Економічний розвиток повинен забезпечуватися, незважаючи на можливе погіршення екологічної ситуації	258	21,5
Захисту навколишнього середовища і економічному росту треба надавати однакового значення	597	49,8
Не відповіли	92	7,7

З метою більш чутливого виміру співвідношення економічного зростання та захисту навколишнього природного середовища респондентам пропонувалося два загальні судження про екологічні проблеми. Вимірювання здійснювалось за чотирибальною шкалою, де один бал означає «повністю згоден», а чотири – «повністю не згоден» (табл. 2).

Перше судження в табл. 2 пов'язане з існуючим загальним рівнем економічного розвитку країни і тим самим достатньою мірою передбачає характер відповіді за умов поточної економічної складної ситуації в Україні. Однак друге судження дозволяє встановити у першому наближенні розуміння респондентами казуальності між дотриманням високих екологічних стандартів життєдіяльності суспільства та його економічним розвитком.

Як свідчать отримані емпіричні дані, респонденти демонструють м'який варіант (тобто не до кінця усвідомлений) розуміння необхідності сталого розвитку суспільства: скоріше, не

погоджуються з тим, що ми більше переймаємося майбутнім станом природного довкілля, ніж ціновою політикою і працевлаштуванням; а також висловлюють часткову згоду з можливим економічним зиском від дотримання належного рівня захисту навколишнього природного середовища.

Таблиця 2

Судження про захист довкілля та соціально-економічну сферу

Судження	Рівень погодження, бали (шкала 1-4)	Не відповіли, %
Ми надто багато сьогодні турбуємося про майбутнє навколишнього середовища й недостатньо про рівень цін і робочі місця	3,04	8,3
Очищення і захист навколишнього середовища самі по собі будуть сприяти значною мірою росту нашої економіки	2,15	10,8

Оскільки початковим етапом становлення екологічної свідомості є афективний рівень сприймання екологічних проблем, то респондентам пропонувалося визначити, які саме зміни в природному середовищі за місцем їх постійного проживання викликають найбільше занепокоєння.

З метою встановлення ієрархії екологічних джерел занепокоєння учасники опитування з широкого переліку (14 позицій) мали змогу назвати не більше п'яти варіантів відповіді. Найбільшою екологічною проблемою за місцем постійного проживання респондентів виявилось забруднення природних водних ресурсів. На другій позиції опинилися забруднення повітря і питної води, а третю сходинку посіли загазованість транспортом і промислове забруднення. На відсутність особистого занепокоєння щодо змін у навколишньому середовищі за місцем свого проживання вказало менше чотирьох відсотків респондентів.

Для вимірювання особистісного рівня екологічної стурбованості використовувалася чотирибальна шкала, де один бал означає «дуже турбують», а чотири бали, навпаки, «зовсім не турбують».

Отримані результати свідчать, що три чверті учасників опитування в достатній мірі переймаються екологічними проблемами (2,05 бала). При цьому кожний п'ятий респондент визнав своє ставлення до екологічних проблем як до другорядних.

З метою підвищення обізнаності населення і привернення його уваги до соціально-екологічного компонента сталого розвитку в запитальнику окремим блоком були запропоновані запитання про глобальні екологічні проблеми.

Згідно з отриманими емпіричними даними, респондентів найбільше турбують проблеми виживання на планеті, виживання людини та багато в чому з цим пов'язані зміни клімату. На третій позиції зі значним відривом опинилася проблема з атмосферою Землі в цілому. За сумою двох згадувань лише кожного п'ятого учасника опитування найбільше турбувала проблема сталого розвитку суспільства. Цей результат є свідченням недостатнього розуміння респондентами взаємозв'язку між цим типом розвитку людської цивілізації і тими глобальними проблемами, які їх найбільше турбують.

Виявлення рівня інформованості респондентів щодо основних положень конвенцій Ріо з необхідністю передбачає аналіз розуміння учасниками масового опитування самого поняття «зміна клімату», основних причин та наслідків зміни клімату і втрати біорізноманіття на глобальному рівні та в межах України; уявлення пересічних громадян про антропологічну складову біорізноманіття і природних ресурсів; причин та наслідків погіршення стану ґрунтів у нашій країні.

Три чверті респондентів визнають, що *зміна клімату* певною мірою є результатом економічної діяльності людини. При цьому населення України в своїй більшості правильно визначає основні причини зміни клімату, а саме: руйнування озонового шару, вирубування лісів та викиди парникових газів.

Цілком логічно припустити, що увага громадської думки до актуальності зміни клімату пов'язана з розумінням рівня небезпеки від можливих наслідків як на глобальному, так і на національному рівні. Для виявлення рівня інформованості респондентів в обох випадках пропонувався перелік з п'яти можливих наслідків.

Переважає більшість учасників опитування вважає наслідками зміни клімату на *глобальному рівні* танення льодовиків; зменшення товщини озонового шару; сумарний негативний вплив на природу, а *для України* – насамперед екстремальну негативну погоду; поширення таких несприятливих природних явищ, як повені, засухи, шторми; втрату врожаїв та нестачу продовольства.

Для встановлення рівня інформованості респондентів щодо причинно-наслідкового зв'язку між *втратою біорізноманіття* та станом природного довкілля пропонувався відповідний перелік можливих причини та наслідків.

Практично однотайно (90%) респонденти вважають забруднення причиною втрати біорізноманіття. Переважає більшість учасників опитування вказала також на такі причини: надмірна експлуатація природи (за словами одного з респондентів, «людина сама себе знищує»); зміна клімату і відсутність дій із захисту живих видів. Серед наслідків втрати біологічного різноманіття респонденти насамперед виокремлюють забруднене повітря та воду, а також несприятливі погодні умови (повені та засухи) і втрату врожаїв та нестачу продовольства.

Значно складніше для учасників опитування було встановити зв'язок між втратою біологічного різноманіття та втратами економічного змісту, а саме: втратою сировини для виробництва та будівництва; втратою лікарських препаратів і паливних ресурсів. Лише половина респондентів визнала наслідком втрати біологічного різноманіття втрату рекреаційних ресурсів – місць відпочинку та туристичних місць.

Індикаторами когнітивного компонента масової екологічної свідомості також є розуміння вагомості антропогенного впливу на біологічне різноманіття та обмеженості природних ресурсів, що об'єктивно зумовлює їх раціональне використання.

Переважає більшість респондентів погоджується з тим, що господарська діяльність людини не може не впливати на біорізноманіття. При цьому кожний п'ятий учасник опитування визнав неможливість регулювання біорізноманіття, а відтак людина не має втручатися в природні процеси. Фактично однотайно респонденти висловили згоду з тим, що людина має раціонально використовувати природні ресурси, адже вони обмежені або деякі з них взагалі є невідновлюваними (табл. 3).

Для розуміння респондентами проблеми *стану ґрунтів* до інструментарію опитування було включено чотири запитання: з'ясування характеру впливу на стан ґрунтів обробки землі, культивування певних рослинних культур; визначення актуальності наслідків зміни клімату для стану ґрунтів в Україні; виявлення причин та наслідків стану ґрунтів у нашій країні.

Переважає більшість опитаних (60%) вважає, що вирощування деяких рослин завдає шкоду ґрунтам, а кожний п'ятий респондент вказав на користь обробки землі для покращення стану ґрунтів. Ставлення респондентів до можливих причин погіршення стану ґрунтів в Україні демонструють певну особливість когнітивного компонента масової екологічної свідомості, умовно «обмежену компетентність». Мова йде про рівень знань в екологічній сфері, який формують насамперед засоби масової інформації («знання на поверхні»). Якщо в медійному просторі серед проблем екологічної тематики приділяється достатньо уваги ви-

рубкам лісів та промислового забрудненню навколишнього природного середовища, то і громадська думка визнає зазначені чинники причиною погіршення якості довкілля, в даному випадку – стану ґрунтів.

Таблиця 3

Твердження про антропогенний тиск та раціональне природокористування

Перелік тверджень	N	%
Біорізноманіття не можна регулювати. Людина не може втручатися в природні процеси.	249	20,7
Господарська діяльність людини не може не впливати на біорізноманіття	793	66,1
Проблеми біорізноманіття не існує. У природі й так багато видів рослин і тварин	58	4,8
Не відповіли	101	8,4
Людина має право необмежено користуватися всіма наявними природними ресурсами, адже їх достатньо	52	4,3
Людина має раціонально використовувати природні ресурси, адже вони обмежені або деякі з них не відновлювані	1112	92,7
Не відповіли	36	3,0

Натомість менш універсальні специфічні причини погіршення стану окремих компонентів навколишнього середовища залишаються малопоширеними в ЗМІ, а відтак і маловідомими для широкого загалу. У випадку з причинами погіршення стану ґрунтів в Україні прикладом таких малопоширених знань слугує надмірний випас худоби, темпи природних процесів деградації земель та рівень інтенсивності обробки орних земель.

У відповідності з розумінням сутності сталого розвитку як не тільки екологічної проблеми автори дослідження серед переліку можливих екологічних наслідків погіршення стану ґрунтів в Україні запропонували респондентам також економічні (втрата врожайності і погіршення якості сільгосппродукції) та соціальні наслідки (скорочення робочих місць).

Переважає більшість респондентів основними наслідками погіршення стану ґрунтів в нашій країні вважає втрату врожайності земель; погіршення якості сільськогосподарської продукції та забруднення підземних вод. Натомість більш складним завданням для учасників опитування виявилось встановити зв'язок між погіршенням стану ґрунтів та опустелюванням або зменшенням кількості робочих місць.

Таблиця 4

Визначення наслідків погіршення стану ґрунтів в Україні, %

Можливі наслідки	Є наслідком	Не є наслідком	Не відповіли
Втрата врожайності земель	88,2	7,3	4,5
Зменшення кількості робочих місць	55,5	31,9	12,6
Погіршення якості сільськогосподарської продукції	83,1	10,3	6,6
Опустелювання	66,6	18,3	15,1
Забруднення підземних вод	80,9	9,8	9,3

Деякі соціологи схильні вважати, що громадськість вважає екологічну проблематику «інституціональною проблемою», яку викликає один інститут – індустрія (суспільне виробництво), а має розв'язувати інший інститут – уряд, без особливої участі населення країни. Тобто йдеться про громадянську відповідальність. Особливість екологічних проблем полягає також у тому, що значна частина «провини» за забруднення довкілля може бути адресова-

на досить обмеженій кількості відповідальних суб'єктів. Захисники довкілля, таким чином, можуть спрямовувати свою активність проти цієї доволі обмеженої групи суб'єктів відповідальності, не ризикуючи викликати негативну реакцію з боку більшості громадян.

Для з'ясування соціального суб'єкта відповідальності в екологічній сфері респондентам пропонувалось два запитання: хто має нести відповідальність, включно з фінансовою, за заподіяну природному довкіллю шкоду та хто має бути ініціатором заходів, спрямованих на вирішення екологічних проблем, зазначених у конвенціях Ріо.

Основними суб'єктами відповідальності за заподіяну навколишньому середовищу шкоду, з точки зору респондентів, мають бути уряд та самі громадяни. Натомість менше половини учасників опитування покладають відповідальність за вказану шкоду на представників бізнесу.

Ініціатором заходів, спрямованих на протидію зміні клімату, захист землі від деградації та збереження біологічного різноманіття громадська думка вважає насамперед профільну урядову структуру – міністерство екології та природних ресурсів, весь уряд та самих громадян. Визнання важливості ролі пересічних громадян як суб'єкта екологічної політики є свідченням поступового розуміння населенням важливості ролі громадян, громадських ініціатив у вирішенні важливих соціальних проблем життєдіяльності сучасного українського суспільства.

Майже всі проблеми природного довкілля впливають з конкретних зразків соціальної поведінки, пов'язаних з доктриною людської винятковості і розподілом «природи» та «суспільства».

Екоатрибутивні патерни поведінки та діяльності можна розподілити на певні групи на підставі часового континууму соціальної практики (повсякденна або з більшим інтервалом періодичності) та характеру ставлення до охорони природи (безпосереднє або опосередковане). Звідси види діяльності можна розподілити таким чином: повсякденні опосередковані – ресурсоощадні патерни поведінки (економія споживання води, електроенергії); неповсякденні опосередковані – проекологічні патерни купівельних орієнтацій; неповсякденні безпосередні – фінансова підтримка природоохоронних заходів, різні форми соціальної активності екологічного змісту.

Серед екоатрибутивних патернів поведінки та діяльності найпоширенішими є прибирання території біля свого будинку; купівельні орієнтації щодо екологічно безпечних товарів та ресурсоощадні практики. Порівняно з початком 2000-х рр. істотно зросла як артикуляція готовності, так і практична участь пересічних громадян у протидії тим, хто шкодить навколишньому середовищу. Натомість, незважаючи на відчутне зростання готовності діяти, фактично залишається без змін частка респондентів, які реально контактують з органами державного управління, повідомляють громадськість через ЗМІ щодо виявлених випадків забруднення довкілля [3, с 216–218].

Ключові висновки

Проведене дослідження в першому наближенні дозволяє стверджувати, що більшість пересічних громадян має адекватне уявлення щодо основоположних принципів сталого розвитку суспільства; необхідності дотримання балансу між темпами економічного розвитку, соціальним благополуччям та дотриманням належних стандартів збереження навколишнього середовища; взаємозв'язку між вирішенням нагальних екологічних проблем і соціально-економічним добробутом.

Удослідженні екологічних орієнтацій громадської думки слід враховувати, що в статусно-ієрархічній структурі соціальних цінностей екологічні цінності посідають далеко не першорядне місце. Це перешкоджає екологізації масових соціальних практик та участі пересічних

громадян у процесі інституціоналізації екологічних інтересів. Поряд із тим, екологічні проблеми, передусім екологічні умови проживання, викликають достатньо негативну емоційну оцінку в більшості населення, що об'єктивно стимулює привернення суспільної уваги до необхідності розв'язання проблем, які безпосередньо стосуються екологічної безпеки проживання людини.

Отримані емпіричні результати демонструють, що переважна більшість респондентів у цілому має адекватне уявлення про сутність трьох конвенцій Ріо, дотичних до концепції сталого розвитку суспільства. Мова йде про основні причини та наслідки зміни клімату, втрати біорізноманіття та погіршення стану ґрунтів як для якісного стану навколишнього середовища, так і для соціально-економічного розвитку суспільства.

Проблема вивчення відображення екологічної ситуації в соціальній поведінці та орієнтації різних соціальних груп населення має виключно важливе науково-практичне значення, в тому числі і для прийняття екологічно значимих управлінських рішень. У вітчизняній соціології назріла необхідність розроблення методики вивчення громадської думки з екологічних проблем на рівні конкретних соціальних спільнот. Подібна методика покликана забезпечити вирішення низки завдань, головними з яких є аналіз структури і особливостей громадської думки з соціально-екологічних проблем; прогнозування змін у громадській думці з цієї проблематики; визначення найгостріших соціальних емоцій і настроїв, викликаних наявною екологічною ситуацією; визначення носіїв та виразників громадської думки з соціально-екологічних проблем; вибір поміж альтернативних варіантів оптимальних засобів та способів вирішення соціально-екологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Gray D. Ecological Beliefs and Behaviors / D. Gray. – Westport, 1985.
2. Dunlap R.E. The Nature and Causes of Environmental Problems: A Socio-Ecological Perspective / R.E. Dunlap // Environmental and Development: A Sociological Understanding for the Better Human Conditions. – Seoul, 1994. – P. 45–84.
3. Стегній О. Інституціоналізація екологічних інтересів у суспільстві соціогенних ризиків / О. Стегній. – К., 2002.
4. Стегній О. Соціологічне прочитання природи / О. Стегній. – К., 2012.

References

1. Gray D. Ecological Beliefs and Behaviors. Westport, 1985.
2. Dunlap R.E. The Nature and Causes of Environmental Problems: A Socio-Ecological Perspective. Environmental and Development: A Sociological Understanding for the Better Human Conditions. Seoul, 1994, pp. 45–84.
3. Stegnii O. Instytutsionalizatsiya ekologichnykh interesiv u suspil'stvi sotsiogennykh ryzykiv [The institutionalization of environmental interests in the society of sociogenic risks]. Kyiv, 2002 [in Ukrainian]
4. Stegnii O. Sotsiologichne prochyttannya pryrody [Sociological interpretation of the nature]. Kyiv, 2012 [in Ukrainian]

Отримано 05.11.14

Стегний А.Г., д-р социол. наук, ведущий научный сотрудник Института социологии НАН Украины, исполнительный директор ЦСМИ «SOCIS» (Киев)

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА: ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматривается место экологических ценностей в иерархии социальных ценностей населения Украины; представления респондентов об опасности конкретных экологических проблем; уровень информированности о наличии экологических проблем, артикуляция и распространенность экоатрибутивных практик.

Ключевые слова: устойчивое развитие общества; экологические проблемы; конвенции Рио; изменения климата; утрата биоразнообразия; состояние почв; экологическое сознание; экологическая обеспокоенность; антропогенное давление на окружающую среду.

Stegniy O.G., Dr. Habil (Sociology), leading research fellow, Institute of Sociology NAS of Ukraine, executive director of Center for Social and Marketing Research «SOCIS» (Kyiv)

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY: REPRESENTATION OF PUBLIC OPINION IN UKRAINE

The article considers the place of environmental values in the hierarchy of social values of the Ukrainian population; respondents' perception on the dangers of specific environmental problems; awareness of existing environmental problems, articulation and prevalence of ecoattributive practices.

Keywords: sustainable social development; environmental problems; Rio Conventions; climate change; loss of biodiversity; soil conditions; environmental awareness; environmental concerns; human pressure on the environment.